

तत्रैकदेशविवर्ति श्लिष्टं यथा मम—

(करमुदयमहीधरस्तनाग्रे गलिततमःपटलांशुके निवेश्य ।

विकसितकुमुदेक्षणं विचुम्बत्ययममरेशदिशो मुखं सुधांशुः ॥)

समस्तवस्तुविषयं यथा—अत्रैव ‘विचुम्बति—’ इत्यादौ ‘चुचुम्बे हरिदबलामुखमिन्दुनायकेन’ इति पाठे । न चात्र श्लिष्टपरम्परितम् । अत्र हि ‘भूमृदावलिदम्भोलिः—’ (५२३) इत्यादौ राजादौ पर्वतत्वोच्चारोपं विना वर्णनीयस्य राजादेर्दम्भोलितादिरूपणं सर्वथैव सादृश्याभावादसंगतम् । तर्हि कथं ‘पद्मोदयदिनाधीशः—’ इत्यादौ परम्परितम्, राजादेः सूर्यादिना सादृश्यस्य तेजस्वितादिहेतुकस्य संभवात्—इति न वाच्यम् । तथा हि—राजादेस्तेजस्वितादिहेतुकं सुव्यक्तं सादृश्यं न तु प्रकृते विवक्षितम् । पद्मोदयादेरेव द्वयोः साधारणधर्मतया विवक्षितत्वात् । इह तु महीधरादेः स्तनादिना सादृश्यं पीनोच्चृत्वादिना सुव्यक्तमेव—इति न श्लिष्टपरम्परितम् । कचित्समासाभावेऽपि रूपकं दृश्यते—

‘मुखं तव कुरङ्गाक्षि ! सरोजमिति नान्यथा ॥’

कचिद्वैयधिकरण्येऽपि यथा—

‘विदधे मधुपश्रेणीमिह भ्रूलतया विधिः ॥’

कचिद्वैधर्म्येऽपि—

‘सौजन्याम्बुमरुस्थली सुचरितालेख्यद्युभित्तिर्गुण-

ज्योत्स्नाकृष्णचतुदर्शी सरलतायोगश्चपुच्छच्छटा ।

यैरेषापि दुराशया कलियुगे राजावली सेविता

तेषां शूलिनि भक्तिमात्रमुलभे सेवा कियत्कौशलम् ॥’

निमित्तम् । करमिति । करं किरणमेव हस्तम् ॥ पद्मोदयादेरेव पद्मोदयादिशब्दस्यैव । द्वयो रूप्यरूपकयो राजादिसूर्याद्योः ॥ नन्वत्र शब्दसाम्यविवक्षावशात्प्रसिद्धतेजस्वितादिरूपसाम्यविवक्षायास्तु ‘त्रैलोक्यमण्डपस्तम्भाः’ इत्यादौ तु दीर्घत्वपीवरत्वादि-साम्यसंभवेनात्र तन्मूलक एव स्तम्भत्वाद्यारोपोऽस्तु त्रैलोक्यादौ मण्डपत्वाद्यारोपस्य तत्कारणत्वस्वीकारेण किमिति चेत् । न । स्तम्भा यथा मण्डपभारसहिष्णवस्तथा हरि-बाहवत्रैलोक्यभारसहिष्णव इति साम्यस्यैव प्रकृते विवक्षितत्वात् । तच्च त्रैलोक्यादौ मण्डपत्वाद्यारोपं विना दुर्वोधम् । समासाभावेऽपीति । अत एव दण्डिना व्यस्तं समस्तं व्यस्तसमस्तं चेति त्रिविधं रूपकमुक्तम् । विदध इति । ‘भ्रूलतया’ इत्यमेदे तृतीया । अन्यथा तादात्म्यारोपो न स्यात् ॥ सौजन्येति । सुचरितमे-

१. ‘हि’ इति क-पुस्तके नास्ति. २. ‘-रूपणं’ ख-घ. ३. ‘असंभवात्’ ख-घ. ४. ‘शार्ङ्गिणि’ क.